

Lunds universitet
Socialhögskolan
Sol 064
Vårterminen 2002

Familj i barnaögon

sjätteklassares åsikter om familj och familjebildning

Författare: Kerstin Andersson & Sarah Högstedt

Handledare: Maria Hjortsjö

Abstract

We wanted to examine children's views on families and traditions surrounding family formation. Our main questions were; What are children's views on the concept "family" and how does this compare to the different definitions of family? How traditional or modern are children in comparison with historical and present views? and What are the effects of their own experiences, and values portrayed by media, on these views?

To answer these questions we designed a questionnaire which we distributed in two 6th grade classes.

Our result showed that the first thing the children in our survey think of when the word family is introduced is the typical nuclear family, consisting of mother, father and a couple of children. But when confronted with other descriptions of families, they accept most other forms. The children named the following as positive aspects of family; support, love, trust and sense of security. Negative aspects are quarreling and restrictions of the child implemented by their parents. Finally, the children are as traditional and modern as the Swedish population as a whole. Most accept couples living together and having children despite not being married, but some say they prefer that people are married before they move in together or have children.

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

sid

Förord	5
Inledning	6
Problemformulering	6
Syfte och frågeställningar	7
Metod och urval	7
Urvalsmetoder.....	8
Insamling av empiri.....	9
Tillförlitlighet.....	9
Källkritik	10
Fortsatt framställning	11
Vad är familj och hur har den utvecklats genom tiderna?.....	11
Vad är familj?	11
Biologisk.....	12
Juridisk	12
Social.....	13
Hur såg familj och familjebildning ut förr?	15
Hur ser familj och familjebildning ut nu?	18
Familj och giftermål idag.....	20
Barnafödandet idag.....	22
Tidigare forskning	23
Redogörelse av undersökning.....	24
Populationen	24
Tillvägagångssätt vid analys	26
Resultat	26
Fråga 1	27
Analys	27
Fråga 2	29
Analys	29
Fråga 3	30
Analys	30
Fråga 4	31
Analys	33
Fråga 5	34
Analys	35
Fråga 6	36
Analys	36
Fråga 7	38
Analys	38
Fråga 8	39
Analys	39
Fråga 9	41
Analys	41

Slutsats & sammanfattning	43
Hur ser barnen på begreppet familj?.....	43
Hur traditionella eller moderna är barnen?	43
Hur påverkas de av sina egna erfarenheter och de normer som förmedlas via media?	43
Avslutning.....	44
Källförteckning	46
Bilagor	48

Förord

Vi vill tacka de två klasser vi fick besöka och deras lärare för att vi fick ta deras tid i anspråk och för att ni ville vara med i vår undersökning. Vi tackar också Amanda, Jessica och Mattias, vår lilla ”pilotgrupp”, ni kom med bra och konstruktiv kritik till vår enkät. Vi vill också tacka vår uthålliga handledare Maria Hjortsjö som kom med många bra tips.

Sarah tackar Kerstins barn för visat tålamod och Kerstin tackar Sarahs katt Kasper för allt hår.

Inledning

Problemformulering

Under socionomutbildningens gång och speciellt under denna kurs stöter vi ideligen på ordet familj. Vi läser om olika familjeformer till exempel den patriarkala eller den förhandlande. Vi läser om olika funktioner inom familjen, om de olika roller familjemedlemmarna kan få. Vi läser också om föräldrarnas och syskonens betydelse för barnet. Men vad betyder då själva familjen för barnet? Funderingar kring detta ledde till att vi blev nyfikna på vad barnen själva säger om begreppet familj. Hur ser familjen ut i barnaögon? Vad tycker de själva att en familj är och vad är dess funktion? Hur ser barnen på samboende, äktenskap och barn?

I dag när problem som rör barn ofta löses genom nätverkssamtal och familjerådslag, känns det viktigt för oss som blivande socionomer att söka kunskaper om hur barn ser på familjen. Detta för att kunna ta tillvara barns intresse på bästa sätt i dessa situationer, samtidigt måste man vara medveten om att varje individ är unik.

I dagens samhälle dominerar fortfarande tanken på den traditionella kärnfamiljen, men i verkligheten finns det ett flertal olika familjeformer. Även familjebildandet ser idag annorlunda ut än förr, anledningen till att man bestämmer sig för att få barn är antagligen densamma men omständigheterna skiljer sig åt. Förr var egentligen det enda kravet att man skulle vara gift. Idag är detta inte längre lika viktigt, nu poängteras att man ska ha utbildning och arbete innan man ”skaffar” barn. Hur långt ner i åldrarna har detta nått, är denna moderna norm för familjebildande något som även barn tagit till sig? Hur ser barn på familjeformer och familjebildning? Är de mer eller mindre traditionella i sina tankar än vuxna? Många barn idag har klasskamrater som lever i andra familjeformer än de själva, gör detta barnen mer flexibla och accepterande av olikheter?

Vi funderade även på vad eventuella likheter och skillnader i barnens utsagor jämfört med varandra och med det omgivande samhällets kunde bero på. Vad påverkar barns tankar när det gäller just detta tema? Deras egen familj borde vara en faktor och även media. Påverkas barn av normer i media och på vilket sätt? Vilka program ser barnen på TV, vilka böcker läser de och vilka filmer ser de? Hur framställs familjerna i dessa program/böcker/filmer?

Vi är medvetna om att kamrater och skola kanske har en viktigare roll än media i barnens socialisering, men vi har valt att inte ta med dem i vårt arbete då det skulle ta mer tid i anspråk än vad vi hade till vårt förfogande.

Ämnet är inte utforskat, vi ville i första hand titta på svensk forskning. Det vi fann mest användbart var följande. Gunilla Halldén (2001) har forskat kring barnperspektivet på familj och har i sin forskning låtit barn i åldrarna 8-10 och 13-14, beskriva sina framtida familjer i skrift och med teckningar. Hon har dock ej frågat barnen vad en familj är, vilket är vad vi vill göra. I detta sammanhang vill vi också nämna Jan Trost (1993) som dock inte gjort undersökningar på barn men väl på vuxna och vad de menar med begreppet familj. Vi återkommer till den tidigare forskningen under egen rubrik.

Syfte & Frågeställningar

Vårt syfte med denna uppsats är att undersöka hur barn i 12-13 års ålder ser på begreppet familj.

Våra frågeställningar är:

Hur ser barnen i vår undersökning på begreppet familj och hur förhåller detta sig till olika definitioner av familjebegreppet?

Hur traditionella eller moderna är barnen i jämförelse med historiska och nutida familjeformer?

Hur påverkas barnen av sina egna erfarenheter och de normer som förmedlas via media?

Metod & Urval

För att kunna få kunskap om hur 12-13 åringar tänker kring begreppet familj så måste man fråga dem själva. I vår undersökning valde vi att arbeta induktivt, vi följde upptäckandets väg (Patel & Davidson 1994). Samtidigt var vi medvetna om att våra egna erfarenheter och idéer skulle färga våra slutsatser. Valet gällande insamlande av material stod mellan att använda oss av enkäter till ett större antal barn eller att intervjua ett färre antal barn. Vi valde enkäter, då vi önskade få en större bredd på undersökningen än vad vi hade fått om vi använt oss av intervjuer. Vi är medvetna om att det optimala hade varit att först göra enkät och sedan göra uppföljande intervjuer, detta har vi tyvärr ej kunnat göra inom den tidsram som vi haft till detta arbete. Vår studie är i första hand kvalitativ i det att vi ville försöka förstå barns tankar och

upplevelser kring familjebegreppet (Patel & Davidson 1994). Då vi ville ge barnen en chans att uttrycka sig fritt, valde vi att använda oss av både öppna och slutna frågor i enkäten.

Vi bestämde oss för att inte fråga värderande frågor om barnens egen familjesituation, då vi ansåg att detta inte var relevant för den typ av undersökning som vi gjorde. Vi behövde dock viss information om deras bakgrund för att kunna analysera deras resultat. Vi har försökt att formulera dessa frågor så att de väcker tankar men inte är värderande.

Enkäten (se bilaga) bestod av 12 frågor, alla utom fråga 4 var öppna. Fråga 4 bestod av ett antal delfrågor som skulle besvaras genom att sätta kryss i ja eller nej ruta, plus att barnen skulle kryssa i om de kände någon som levde på det beskrivna sättet. Idéen till denna fråga fick vi från *Enkätboken* av Trost (2001) där han presenterar en liknande fråga från en undersökning gjord på vuxna. Sista sidan i enkäten bestod av frågor om barnens bakgrund. Då vi i vår enkät använde oss av övervägande öppna frågor och för att materialet skulle vara hanterbart så var vår målsättning 50-60 svar.

Innan vi genomförde vår enkätundersökning, testade vi frågorna på tre barn i åldern 12-13 år. Detta gjorde vi för att försäkra oss om att frågorna var begripliga för dem de var ämnade för. Vår testpanel var duktig på att ge kritik och komma med åsikter om frågorna och vilket ledde till att vi gjorde smärre justeringar.

Urvalsmetoder

Vi valde att lämna enkäten till barn i åldersgruppen 12-13 år. Anledningen till detta val var att barn i denna ålder nått en kognitiv mognadsgrad då de, till skillnad från yngre barn, kan se kritiskt på andra människor och de kan ifrågasätta andras värderingar. De har förmågan att kunna reflektera och har ett ökande perspektivtänkande, men det är fortfarande konkreta tankeoperationer som dominerar över de abstrakta. Detta visar sig bland annat i att de utgår ifrån "här-och-nu" när de formar tankar och föreställningar (Rödstam 1990).

Vi valde att söka upp den ovan angivna åldersgruppen i skolan, anledningen till detta var att vi där kunde få tag på många ur denna grupp samtidigt. Vår målsättning med 50-60 svar motsvarade två skolklasser och åldersgruppen återfanns i sjätteklass.

Eftersom tiden var knapp valde vi skolor vi varit direkt eller indirekt i kontakt med och där vi hade fått intrycket att de skulle vara välvilliga till att delta. Innan vi tog personlig kontakt sände vi ett brev till rektorerna med information om vilka vi var, att vi önskade genomföra en enkätundersökning och syftet med denna undersökning. Vi hade tur och de två första skolorna vi kontaktade gav oss tillåtelse att besöka en av deras sjätteklasser. Att skolorna var av olika typ, en landsbygdsskola och en storstadsskola var ifrån början inte ett kriterium men när tanken dök upp tyckte vi det skulle vara intressant med skolor av olika typ. Alla föräldrar fick information om undersökningen, läraren fick ett brev som delades ut till eleverna så att de kunde ta hem det till föräldrarna. En förälder kontaktade oss med några frågor om undersökningen.

Insamling av empiri

Vi gick själva ut i klasserna med enkäterna och var med under tiden som eleverna fyllde i dem. Alla fick samma information före ifyllandet, denna information hade vi nertecknad för att minska risken att vi gav olika information i de båda klasserna. Barnen fick bland annat information om att undersökningen var frivillig och anonym och att svaren skulle behandlas konfidentiellt. Eftersom vi själva var med vid ifyllandet så hade eleverna möjlighet att fråga om det var något som de tyckte var oklart.

Halldén (2001) tar upp en intressant fråga när det gäller undersökningar i skolmiljö. Hur fungerar fritt skapande i vad som egentligen är en tvångsmiljö? Detta kan även relateras till vår undersökning. Vi poängterade för barnen att undersökningen inte var ett prov, men fungerar detta i en miljö där de är vana vid att försöka svara ”rätt”? Trots våra uppmaningar att skriva vad de själv tyckte finns alltid risken att de har svarat vad de tror att vi vill att de ska svara.

Tillförlitlighet

När det gäller frågornas validitet (Halvorsen 1992) anser vi att de är relevanta utifrån våra frågeställningar. Fråga 1-6 i enkäten är svar på vår grundfråga 1, frågorna 7-9 och till viss del fråga 4 svarar på grundfråga 2. För att svara på grundfråga 3 tänker vi använda oss av bakgrundsfrågorna och fråga 10-12 (se bilaga 1).

När det gäller reliabilitet på enskilda frågor visade det sig att vissa av dessa inte riktigt fungerade som vi hade tänkt oss, vi går närmare in på detta under analysen av varje enskild fråga.

Det visade sig att frågorna 10-12 gällande media som vi ställt i enkäten var mindre användbara för det syfte vi tänkt. Det var för stor spridning på svaren för att vi skulle kunna dra slutsatser utifrån dem. Vi upptäckte också genom litteratur att media inte har så stor påverkan på barns åsikter som vi trodde. Barn påverkas inte märkbart av media när det gäller frågor som de redan har erfarenhet av (Werner 1996). Vi menar att barn har i allmänhet erfarenhet av familj. Detta gör att vi valt att inte redovisa några resultat av frågorna 10-12 och medias påverkan kommer inte heller att ingå i vår analys.

En faktor som kan ha påverkat tillförligheten var skillnaden mellan klasserna när det gäller miljö och klimat. I landsbygdsskolan satt de på traditionellt vis i rader och satt tysta medan de jobbade med frågorna. De tog också god tid på sig och svarade utförligt. I storstadsskolan satt barnen i grupper eller två och två och pratade fritt under lektionens gång. Dessa barn verkade mer stressade och ställde mer frågor om enkätfrågorna. Vi tolkade detta som att de inte tog sig tid att själva fundera över frågorna, men även att de var mer ifrågasättande av undersökningen. Barnen i storstadsskolan hade generellt sett kortare svar. Det var även stor skillnad i uppförande, klädstil och jargong. Barnen i storstadsskolan uppfattade vi som tuffare och äldre än barnen i landsbygdsskolan.

En annan faktor som kan ha påverkat tillförlitligheten är vårt val av öppna frågor. Halldén påpekar att fri form kan vara en utmaning för vissa och göra andra mycket osäkra. (Halldén 2001) Vår undersökning är inte så fri som Halldéns, men öppna frågor kan säkert ha samma effekt. För vissa vaknar fantasin medan andra blir osäkra och kanske oroliga för att de inte förstår vad vi är ”ute efter”. Detta märkte vi även på vissa elever som ville ha en mer utförlig förklaring av frågorna.

Källkritik

Vi valde litteratur med sociologiska och psykologiska teorier, och med historiska beskrivningar av familjebegreppet. Vi har dock ej använt oss av litteratur gällande biologiska teorier, eftersom vi inte anser oss ha kompetens inom detta område. Vår ambition var att inte använda litteratur äldre än 10 år, anledning till detta var att vi ville ha de senaste forskningsrönen. Dock har vi använt någon bok som är något äldre, dessa har främst använts för beskrivning av historik. Vi ville även så långt som möjligt hålla oss till svensk/nordisk litteratur då övrig litteratur inte alltid är överförbar till svenska förhållanden. Även här har vi dock gjort en del undantag, ett exempel är Gubrium & Holstein som vi upplevde till stor del relevant. Där finns

dock inslag som mest är applicerbara på amerikanska förhållanden, till exempel avsnitt som handlar om familjens politiska betydelse.

Fortsatt framställning

Vi kommer att börja med att definiera begreppet familj och sedan redogöra för resultaten av vår undersökning och analysera dessa. Slutligen ska vi försöka sammanfatta materialet och svara på de frågor vi ställde oss i problemformuleringen.

Vad är familj och hur har den utvecklats genom tiderna?

*”The family is, as far as we know, the toughest institution we have. It is, in fact, the institution to which we owe our humanity. We know no other way of making human beings except by bringing them up in a family”.*¹

När vi hör ordet familj tänker vi ofta på den familj som vi själva vuxit upp med eller som vi för närvarande lever i. I traditionell sociologi har familjen setts som samhällets minsta beståndsdel och viktig som primär socialisationskälla. Den moderna sociologin har problematiserat familjebegreppet och visat att familj inte alltid är liktydigt med kärnfamilj och inte heller förutsätter att de lever tillsammans. Den psykologiska forskningen har funnit mycket som visar på familjens betydelse för den psykologiska utvecklingen hos individen (Halldén 2001). 1994 var Familjens år enligt FN och i barnkonventionen framhålls familjens ställning. I inledningen av UD:s (2000) informations skrift *Mänskliga rättigheter – Konventionen om barnets rättigheter* beskrivs familjen som den grundläggande enheten i samhället och den naturliga miljön för alla dess medlemmars och särskilt barnens utveckling och välfärd. Barnen bör växa upp i en familjemiljö, i en omgivning av lycka, kärlek och förståelse, för att uppnå en fullständig och harmonisk utveckling av sin personlighet.

Vad är då en familj? Vi ska börja med att försöka redogöra för vad en familj är och för vilka definitioner som finns tillgängliga idag. Därefter kommer en beskrivning av hur familjen och familjebildandet sett ut genom tiderna och hur den ser ut idag.

Vad är familj?

I det material om familj som vi läst fann vi tre möjliga definitioner av familjebegreppet; den biologiska, juridiska och den sociala. Gubrium & Holstein skriver i boken *What is Family?*

¹ M. Mead (1953) *The Impact of Cultural Changes on the Family*. I *The Family in the Urban Community*. Detroit: The Merrill-Palmer School. Taget ifrån Jarlbro (1988).

(1990) att termen familj har biologiska och juridiska definitioner men att innebörden skapas genom diskurs, det vill säga av hur ordet används. Det är lika mycket ett sätt att tänka och tala om relationer som ett konkret paket av sociala band och känslor. Vad som menas med en "familj" skiljer sig även över tid och mellan olika kulturer. Trost (1993) nämner tre element som man ofta ser tillsammans som avgörande för vad som menas och avses med en familj; hushåll, blodsband och äktenskap (sambo). En vanlig uppfattning är att en familj innehåller minst två generationer och den äldre förväntas leda, utbilda och tjänstgöra som modeller för de yngre.

Ordet kärnfamilj började användas vid mitten av 1940-talet och då endast i vetenskapliga socialantropologiska sammanhang². Det användes för att klassificera olika slags samhällen efter om de bestod av kärnfamiljer eller av andra slags familjebildningar. Termen *kärnfamilj* bygger på en liknelse vid atomer, som kan kombineras till större molekyler. På motsvarande sätt kan kärnfamiljer kombineras till större familjeenheter. Nu används termen kärnfamilj ofta i vardagsspråket för att beteckna enskilda familjer. Trost skiljer mellan *föräldrafamiljen* vilket är den familj som man växt upp i och som man sedan lämnar, och mellan *egenfamiljen* som man själv är med och bildar genom giftermål eller samboskap (1993).

Biologisk

Vi fann att den biologiska familjen har den snävaste definitionen. Här räknar man bara individer med blodsband eller ingifta som medlemmar av familjen; Man, kvinna och deras biologiska barn. Detta är kanske den mest konkreta definitionen och vissa menar att det är endast genom dessa som man kan tillhöra en familj (Trost 1993, Gubrium & Holstein 1990).

Juridisk

I lagstiftningen används ofta ordet familj, utan att man precisera vad man menar med begreppet. Oftast framgår det dock av sammanhanget och oftast sätts begreppet i sammanhang med minderåriga barn (Trost 1993). Den juridiska definitionen av familjebegreppet som man finner i Familjerätten, är bredare än den biologiska definitionen. Den utökar familjebegreppet till att inkludera till exempel adopterade barn, homosexuella partners och hetero/homosexuella

² Upphovsmannen till ordet kärnfamilj var den amerikanska socialantropologen George Peter Murdock som 1949 publicerade boken *Social Structure*, New York, 1949, där han definierade kärnfamiljen som en grupp bestående av en man och en kvinna, som lever i ekonomisk, känslomässig och sexuell gemenskap, samt deras barn. Taget ifrån Trost (1993).

sambor. Familjerätten består till största delen av Äktenskapsbalken, Föräldrabalken, och Ärvdabalken (Svensk Lag 2000).

I Äktenskapsbalken står det att äktenskap ingås mellan man och kvinna och att de båda tillsammans skall vårda hem och barn och i samråd verka för familjens bästa. Familj är här liknande den biologiska definitionen, paret och deras eventuella barn. Har man barn under 16 år får man inte skiljas utan en betänketid på 6 månader. I Äktenskapsbalken ingår sedan 1987 sambolagen och lagen om homosexuella sambor och sedan 1994 lag om registrerat partnerskap för homosexuella. Trots sambolagen finns det mer juridiskt och ekonomiskt skydd för gifta än för sambos. För sambos finns det ingen betänketid innan man separerar. För registrerade partners gäller samma regler som för heterosexuella gifta, till exempel om betänketid, men de får inte lov att adoptera barn. Det är möjligt att detta kommer att ändras.

I Föräldrabalken står det att är paret gift, räknas mannen automatiskt som far till ett barn. Ett sambopar måste lämna in en faderskapsbekräftelse. Man eller kvinna som fyllt 25, och i vissa fall 18, får lov att adoptera barn. Adoptivbarnet ska ses som adoptantens barn och inte som sina biologiska föräldrars.

Ärvdabalken avgör vem som får arva och vilken ordning. Finns det inte testamente är det bara de som juridiskt anses som familj som kan arva, det vill säga de som finns uppräknade ovan. Det finns dock undantag för hetero- och homosexuella sambor, vilka inte kan arva varandra utan testamente.

Sammanfattningsvis kan man säga att den juridiska definitionen av familj påminner till stor del om den biologiska men tillåter fler varianter. Det grundläggande kriteriet verkar ändå vara vuxna och barn som grupp.

Social

Den sociala definitionen av begreppet familj är den bredaste och kanske mest diffusa. Gubrium & Holstein (1990) talar om social konstruktion, att begreppet familj skiljer sig från person till person, mellan olika kulturer och i olika tidsåldrar. Uppslagsverk kan ge olika definitioner, experter kan vara oense och det enda sättet att avgöra om en grupp människor är en familj är att lyssna på hur de betecknar sig själva. Familjen är ett socialt objekt till skillnad från ett fysiskt objekt. Innebörden av ordet avslöjas av diskursen, hur folk talar om det och

vilka ord de använder för att beskriva det. Man kan säga att vi i vår undersökning försöker ta reda på hur barnens familjediskurs ser ut. I diskursen ingår agerande, känslor, värderingar och engagemang. En familjemedlem ska bete sig på ett visst sätt, det ska finnas ett visst mått av känslor mellan familjemedlemmarna, man delar samma värderingar och är engagerade i varandra. Gubrium & Holstein påpekar att det är viktigt att vara medveten om sin egen familjediskurs om man ska undersöka en annan familj, det man upptäcker påverkas till lika stor del av den egna diskursen som av familjen i sig.

Den sociala definitionen av familjebegreppet innebär att det är upp till individen vem han/hon anser vara hans/hennes familj. Ordet familj används om vänner, grannar och vissa kallar till och med husdjur och företag för familj. Grannfrun kanske är lite som en mamma och pysslar om en eller man känner sig känslomässigt närmare sin kompis än sina syskon (Gubrium & Holstein 1990).

Ovanstående styrks på sätt och vis av de svar Trost fick i en undersökning gjord i Sverige 1989 på 1500 vuxna. Han ställde frågan *"När du tänker på din familj, vilka tänker du då på?"*

- *De som var gifta eller sambor nämnde sin partner,*
- *De som hade hemmavarande barn räknade upp dem*
- *Några nämnde vuxna och "utflugna" barn*
- *Några nämnde sina föräldrar även om de inte bodde tillsammans*
- *Några nämnde syskon, barnbarn, styvbarn,*
- *Några nämnde styvföräldrar, svägerskor, förutvarande maka/make/sambo*
- *Några nämnde makes/makas/sambos släktingar*
- *Några nämnde vänner*
- *Några nämnde hundar, katter, hästar, etc (Trost 1993, s 17)*

Många grupper som juridiskt bör ses som en familj menar själva att de inte är det, den juridiska statusen är en dålig indikator på "familjekänsla". Detta kan leda till konflikter, personer kanske inte anser sig vara familj även om de juridiskt är det. Gubrium & Holstein (1990) beskriver ett fall där ett barn hade en låtsasmormor som sågs som en familjemedlem av barnets föräldrar men inte av dagispersonalen. Den politiska diskussionen om olika familjeformer har enligt Gubrium & Holstein ibland gått hett till. Den vänstra sidan vill tillåta alla former medan den högra sidan menar att otraditionella familjeformer är ett hot mot samhället.

När man tillskriver alternativa grupper epitetet familj tänker man oftast på relationen mellan gruppmedlemmarna, att man bryr sig om varandra och litar på varandra. När man exempelvis säger att företaget är som en stor familj menar man sällan att man har en intim, sexuell relation med varandra. När man benämner vänner som familj ges de även vissa rättigheter och skyldigheter samtidigt som man tydligt deklarerar vad personen betyder för en (Gubrium & Holstein 1990). Även Trost (1993) påpekar att det tycks lika mycket handla om relationer och känslomässig närhet till dem som man räknar med i sin familj, likaså tycks det bero på hur ofta man brukar träffas.

Det viktigaste när det gäller relationerna i en familj är att de ska vara pålitliga och ömsesidiga, annars börjar man ifrågasätta sin familj oavsett om det är en biologiskt, juridiskt eller socialt definierad familj (Gubrium & Holstein 1990). Liknande skriver Jørgensen i *Børn og familie i det moderna samfund* (1999). Han menar att familj består av både känslor och praktiska sysslor. Det ska finnas en känsla av samhörighet som består av; varaktighet, intimitet, ömsesidighet och ansvar/plikter. Till detta tillkommer sedan praktiska sysslor som hushållsarbete, barnpassning etc. Finns allt detta så finns det en familj.

Hur såg familj och familjebildning ut förr (fram till 1960)?

Det har alltid funnits mödrar, fäder och barn men relationen dem emellan har setts på olika sätt. Begreppet familj kommer ifrån det latinska ordet "familia", vilket betyder hus eller hushåll och inkluderar samtliga som lever i huset/hushållet. Familjen var inte en isolerad enhet som idag, i hushållet ingick slavar, avlägsna släktingar och andra som idag kanske skulle ses som utomstående. Det fanns dock föregångare till det moderna familjebegreppet men man skiljde mellan familj och ätt. Under lång tid dominerade ätten, ättens ära och rykte var viktigare än familjebanden (Gubrium & Holstein 1990). Ordet "familj" kom att introduceras i svenska språket först när den borgerliga kulturen etablerades på 1700-talet (Jarlbro 1988, Trost 1993). På landsbygden talade man istället om gårdsfolk och gårdshushållet och man inkluderade alla som levde och arbetade på gården (Jarlbro 1988). Det fanns med andra ord möjlighet att tillhöra ett hushåll utan att tillhöra en familj, för att räknas som familjemedlem så krävdes "blodsband" eller giftermål.

Det finns en tro hos allmänheten i Sverige att man i det gamla bondesamhället levde i storfamiljer eller i flergenerationsfamiljer, detta är en föreställning utan någon större verklighetsanknytning. Visst förekom detta, men det var ovanligt på grund av att medellivslängden var låg

och man gifte sig sent. Föräldragenerationen hade ofta avlidit innan barnen gifte sig och skaffade egna familjer. En undersökning i Danmark visade att endast 6 % av hushållen under perioden 1574-1821 bestod av tre generationer, en liknande undersökning i USA fick samma resultat. Förutom den korta livslängden nämns även det faktum att barnkullarna var stora och att mor- och far-föräldrar därför helt enkelt inte fick plats. Det var enbart av ekonomiskt tvång som tregenerationsfamiljer förekom. Det har aldrig varit positivt att vara beroende av sina barn, det finns dokumenterat sedan 1700-talet att detta ledde till konflikter (Christoffersen 1999). I Sverige hade vi även traditionen med "undantag" som gjorde att flergenerationsfamiljer var ovanliga. Detta innebar att när det barn som skulle överta gården – oftast äldsta sonen – gifte sig så flyttade sonen och hans hustru in i mangårdsbyggnaden. Föräldrarna flyttade då in i en egen stuga, med tillhörande täppa att odla lite grönsaker och potatis på, "ett undantag" någonstans på gårdens mark (Trost 1993).

När det gäller relationerna inom familjen så tar Gubrium & Holstein (1990) upp forskning av Anderson som menar att det finns lite bevis för kärlek mellan man, kvinna och barn. Istället poängterades respekt, plikt och underkastelse. Äktenskap i överklassen var distanserade, man och fru hade separata kammare och tjänare och var sällan ensamma. Äktenskap bland bönder var en ekonomisk-, produktions- och reproduktionsfråga. De romantiska "idéerna" gällande familjebildning ska ha uppstått i samband med kapitalismens födelse. I och med att industrialiseringen tog fart så flyttade många familjer in till samhällena, detta medförde att arbetslivet och produktionen flyttades ut från familjerna (Gubrium & Holstein 1990, Jarlbro 1988, Jørgensen 1999).

Inflyttningen till samhällena fick också konsekvenser för familjestrukturen och familjegruppens relationer. Familjen blev ett konsumtions- och reproduktionscentrum och nya ideologier om familjen växte fram. Familjen hölls inte längre samman av makarnas arbetsgemenskap, utan äktenskapet kom under 1800-talet att baseras på andra förutsättningar. Man fick tid och möjlighet för romantisk och moderlig kärlek. Äktens krav fick ge vika för den personliga lyckan och kärlek blev en vanligare orsak till äktenskap. Eftersom familjen inte längre var en produktionsenhet blev antalet utomstående i familjen färre och en gräns började dras mellan den privata sfären (familjen) och den offentliga. Hemmet och familjen blev ett skyddande näste

Ceremonier kring att ingå äktenskap och bröllop har funnit i Sverige redan före kristen tid. Ofta gick det till så att två människor förkunnade att nu var de att betrakta som ett par som ämnade flytta samman. Nästa steg var att hålla en ceremoni där bruden skulle överlämnas till brudgummen, oftast var det brudens far eller bror som överlämnade bruden. På kvällen efter överlämnande ceremonin så skulle brudparet följas till sängen så att vittnena kunde se att paret kröp ner under samma täcke. Denna ceremoni hade sin betydelse i att alla nu skulle se att dessa två människor var ett par och att mannen skulle betraktas som far till barnen som kvinnan födde (Trost 1993).

Inte förrän i och med 1734 års lag kom giftermålen att få en mer sammanhållen struktur. Även nu skulle det förkunnas att två människor ämnade gifta sig, enligt lagen kallades denna trolovning, men i allmänhet talade man om förlovning. Enligt Trost (1993) fanns det på 1700- och 1800-talen en sed i Sverige som kallades "nattfrieri", denna sed var vanligast i dåtidens bonde- och lantbrukarsamhällen. "Nattfrieri" innebar att traktens unga ogifta män på kvällarna gjorde någon timmes besök i de unga ogifta kvinnornas säng. Dock skulle männen vara fullt påklädda och ligga ovanpå sängen. En man skulle på detta sätt besöka många kvinnor och kvinnorna skulle på samma sätt ta emot många män och så småningom kunde gemensamt tycke uppstå. Oftast höll man sig inom sin egen samhällsklass med dessa "nattfrierier".

För barnen var det rättsligt viktigt att födas in i en familj bestående av ett gift föräldrapar. Ett barn fött utanför äktenskapet hade intill 1969 ingen arvsrätt efter sin far, men vi hade i Sverige mellan åren 1734-1915 en lag som talade om ofullkomnade äktenskap. Denna innebar att om ett par var trolovat/förlovat och hade samlag så kunde de räknas nästan som gifta. Om mannen dog innan de hann gifta sig så räknades kvinnan trots detta som änka, och barn som föddes var ej "oäkta" (Trost 1993).

1974 togs trolovningen bort ur lagstiftningen, men den lever på sätt och vis kvar i våra dagars förlovning vilken dock har en helt annan mening än den trolovningen hade. Fram till en bit in på 1900-talet fanns det inget alternativ till de kyrkliga vigslarna i vårt land. De som inte ville gifta sig i kyrkan började kring förra sekelskiftet att annonsera ut att de levde samman i samvetsäktenskap och kritiska röster höjdes mot att det inte fanns ett borgerligt alternativ. Till slut gav det resultat och den borgerliga vigseln blev lagstadgad.

Enligt Trost (1993) så bestämdes tidpunkten för ett giftermål för en del par av att man först skulle avsluta sin utbildning, för andra av att åtminstone mannen fick ett fast arbete med en lön som skulle räcka att försörja en växande familj. För andra par handlade det om att de fick en lägenhet och för vissa handlade det om en graviditet. Trost vänder sig dock emot att kalla de äktenskap som ingicks orsakade av graviditeten som "tvångsäktenskap". Han menar istället att "ett giftermål bara lades tidigare beroende på att kvinnan råkade bli gravid, de kanske ändå skulle gifta sig några månader senare" (s 57).

Hur ser familjer och familjebildning ut idag (från 1960)?

"Varje familj är en normal familj – oavsett om den har en förälder, två barn eller inga alls. En familj kan bestå av vilken kombination av människor som helst, heterosexuella eller homosexuella, som lever mycket nära varandra (men inte nödvändigtvis har sex ihop). Barn kan bli lika lyckliga med adoptivföräldrar som med biologiska föräldrar. En familj behöver inte ha barn. Kvinnor utsätts för stor social press att skaffa barn, men en kvinna är på intet sätt sämre om hon väljer att inte skaffa barn. Där det finns varaktig kärlek, där finns det en familj." (Hite, 1995, s 390)

Den traditionella kärnfamiljen är inte längre självklar i dagens samhälle, idag finns det många barn som växer upp i andra familjekonstellationer. Det finns kärnfamiljer, ensamförälder familjer, ombildade familjer, familjer med homosexuella föräldrar, sambo och särbo m fl. Sammantaget gör detta att man idag inte kan ta släktrelationen inom familjen för given. Barbro Lennér-Axelsson skriver i sin artikel *Vi bor i världens samlevnadslaboratorium* (1994) att "familjebildandet under det sena 1900-talet är ett tema med många variationer, även om vigsel i någon form verkar vara universell." I Sverige har vi "en samlevnadsmoral som tillåter människor att leva så ärligt som möjligt. Formen för samlevnad är här inte det viktigaste utan innehållet."(s 45). Hon konstaterar att vi kan pröva oss fram med olika partners, slipper bli bortgifta eller bo ihop med svärföräldrar. Ensamlevande ses inte som avvikande i Sverige, man behöver inte en partner som skydd. Vi kan planera hur många barn vi vill ha och när. Sommer (1999) påpekar att styrd reproduktion karaktäriserar den moderna familjen. I en dansk undersökning av 4000 fäder svarade 92 % att de önskat sig barnet.

Trots detta är den vanligast förekommande föreställningen om en familj att den består av en kvinna, en man och deras gemensamma barn, oftast tänker man på barnet som minderårigt. Detta är vad som idag kallas en kärnfamilj.

Shere Hite har i *Hiterapporten om familjen* (1995) gjort en enkät undersökning på över 3000 människor i 18 olika länder. Hon skriver att *"kärleken är själva kärnan i vår tro på familjens betydelse"* (s 384). Hon menar att det är vår längtan efter kärlek som får oss att sträva efter och försöka leva upp till ikonbilden av familjen, man – kvinna – barn. Vi har fått höra och lära oss att det är bara genom familjen som vi kan få verklig kärlek som består, trygghet, äkta accepterande och förståelse. *"Vi får höra at vi ska misstro andra familjeformer, att vi bara är en halv familj eller en låtsasfamilj om vi bildar någon annan grupp"* (s 384). Lever man utan familj kan man känna sig utestängd från gemenskapen, man är ensam och lever ett meningslöst liv. Även om det idag finns många fler familjeformer än förr och dessa av de flesta är accepterade, kan längtan efter en "riktig" familj få många människor att känna sig misslyckade och utanför.

Gubrium & Holstein (1990) påtalar att trots att forskningen funnit att begreppet familj har många varierande betydelser och den traditionella kärnfamiljen globalt och historiskt sett är i minoritet, så har ändå kärnfamiljen en stark normativ och moralisk betydelse för många. De menar att kärnfamiljen aldrig har varit den dominerande formen, så varför strävar då många efter den och varför framställs kärnfamiljen av många som den bästa formen? Gubrium & Holstein drar slutsatsen att familj är en seglivad ideologi. De menar att vi har en tendens att se familj som något naturligt och universellt och grunden för människans moral. *"We tend to treat it as a prescriptive or normative referent. It's use promotes a sense of what ought to be as much as it suggests what actually exists."* (s 133).

Det är dock ett faktum att de flesta av Sveriges barn föds in i en så kallad kärnfamilj. 89 % av Sveriges ettåringar levde 1999 med båda sina biologiska föräldrar. Av gruppen 10-12 åringar så lever cirka 70 % med sina båda biologiska föräldrar, motsvarande siffra för 13-15 är 67 %, av barnen mellan 0-17 år så lever 74 % med sina biologiska föräldrar (Barnombudsmannen 2001). År 1999 levde 20 % av barnen mellan 10-12 år med en ensamstående mor och 4 % med en ensamstående far, dessa uppgifter inkluderar även de som är sambo utan gemensamma barn. 5 % av ovan nämnda åldersgrupp lever med mor och styvfar. Och 1 % lever med far och styvmor. Den allra vanligaste hushållet i Sverige idag är dock ensamhushållet (Trost 1993).

Christoffersen (1999) påpekar att det finns olika sorters kärnfamiljer. Han beskriver tre olika sorters kärnfamiljer, den traditionella, symmetriska och den otraditionella. Den traditionella

består av en karriärman som har försörjarrollen och en kvinna med kortare utbildning. I den symmetriska yrkesarbetar båda föräldrarna och delar på det ekonomiska ansvaret. Den otraditionella består av en till exempel föräldraledig man eller där barnen bor hos pappa efter en skilsmässa. Jørgensen (1999) menar att den symmetriska är den mest vanliga idag. Men han säger även att män är mer positiva till den traditionella formen och är i allmänhet mer konservativa.

Familjens funktion idag skiljer sig från förr. Grundläggande för den moderna familjen är att viktiga funktioner placerats utanför familjen, arbete, produktion, barnpassning och äldreomsorg. Den är alltså i mycket beroende av samhällets stöd. I och med att både kvinnor och män idag förvärvsarbetar och kan försörja sig själva, så är familjens ekonomiska funktion inte lika viktig. Dagens familj är liten och privat. Det är en löntagarfamilj där man vilar upp sig efter arbetet. Familjen hade i äldre tider också en utbildande funktion, som idag tagits över av samhället. Det var med familjen man tillbringade den lilla fritid man hade, idag när vi har mer fritid att råda över, så väljer en del att använda den på andra sätt än till familjegemenskap. Familjen har även försvagats som socialiseringsagent och andra har tagit över. Skola, kamratgrupper och massmedia har blivit allt viktigare för att fastställa normer och tillhandahålla råd och vägledning. Att familjen mist dessa funktioner behöver dock inte innebära att familjen är mindre viktig idag än igår. Familjen är fortfarande en mycket viktig plats för individen för stöd och ger en känsla av tillhörighet/sammanhang. Det är familjen som står för den reproduktiva funktionen, dessutom finns det minst två viktiga socialpsykologiska funktioner kvar. Familjen har som uppgift att reglera familjemedlemmarnas känsloliv och ge barnen en grundläggande uppfostran (Jarlbro 1988, Jørgensen 1999).

Familj och giftermål idag

De flesta som bodde ihop under äktenskapliga förhållanden var fram till 1960-talet gifta med varandra, men vid denna tid började det bli allt vanligare att man bodde ihop under äktenskapsliknande förhållanden utan att gifta sig. Att det inte skett tidigare kan bland annat ha att göra med att man inte kunde stå i en bostadskö för en större lägenhet utan att vara gift, men från mitten av 1960-talet så blev det som sagt allt vanligare. Nu kunde man flytta ihop och prova att leva samman innan man gifte sig, om man gifte sig. Det hade av samhället blivit helt accepterat att leva samman utan giftermål och även att få barn ihop utan att gifta sig. Hur många som idag sambor i Sverige kan man inte säga då dessa ej är tvungna att registrera sig men Trost (1993) nämner att ungefär 25 % av alla par i Sverige lever i samboende. De som

sambor gör det för att de vill leva samman och för att de älskar varandra. Om de så småningom väljer att gifta sig, så tror Trost att det oftast helt enkelt beror på att traditionen är att man ska vara gifta. De flesta har från barnsben fått sig till livs att man ska gifta sig, att det hör till. Traditionen och kyrkan talar om att man ska vara gifta och så förbli tills döden skiljer oss åt. Idéen om att leva samman tills döden skiljer oss åt, härstammar från en tid då döden kom mycket tidigare än idag, det vill säga att många hann dö innan de hann skilja sig.

Tidningen Ottars första nummer 1994 handlade om hur man ser på bröllopet och familjebildandet idag. Att giftermålet har en rituell betydelse tas upp i inledningen. Det manifesterar att man passerar en milstolpe, något oåterkalleligt. Ritualen berättar om den kommande gemenskapen och ska vara offentlig. Den har ofta en magisk aspekt, om man utför den rätt påverkar det paret liv på ett lyckosamt sätt. Karl-Olov Arnstberg skriver i artikeln *Hämnden* att bröllopet är en passage som förvandlar individens liv och vardag. Idag är de flesta inte oskulder och man har ofta bott ihop innan man gifter sig. Bröllopet i sig innebär ingen större statusskillnad eller förändring i livsform, utan fungerar mer som en bekräftelse på att förhållandet är så pass livskraftigt att man "vågar" gifta sig. Arnstberg tar som exempel att ingen har svensexor eller möhippor när paret flyttar ihop, det avgörande är om de gifter sig.

39 895 par gifte sig 2000 (SCB), men nästan ingen i dagens Sverige gifter sig utan att första ha varit sambo under en kortare eller längre tid. Enligt Trost kan man uppskatta att ungefär hälften av dem som är sambo kommer att gifta sig. Detta är en tanke som stärks av den statistik som kan läsas i "Upp till 18", där nämner man att "*Över hälften, 55 procent, av ettåringarna med föräldrar som bodde ihop hade samboföräldrar, men bara 19 procent av 17-åringarna*" (s 20). Enligt Barbro Lennér-Axelssons artikel i Ottar (1994) har de flesta ett långt samboliv bakom sig när de gifter sig. Bara 40 % har levt ihop kortare tid än 2 år. I 8 av 9 nybildade familjer är paret sambo. Men granskar man totala antalet barnfamiljer är 75 % av föräldrarna gifta. Hon menar att samboendet idag motsvarar förlovning/trolovning förr, men nu i kombination med föräldraskap. Om det är praktiska, ekonomiska, juridiska skäl som ligger bakom bröllop finns det ingen forskning. Men många par säger att de gifter sig för att visa att de menar allvar eller för att de drabbats av bröllopssmitta, det verkar så mysigt och högtidligt. "*Pågående familjeforskning visar att bäst prognos har de äktenskap där båda parter djupt har känt "den här människan och ingen annan vill jag leva med".*" (Lennér-Axelsson 1994, s 48).

Den bild man får av artiklarna i Ottar är att bröllopet fortfarande är något speciellt för många människor i Sverige idag. Bröllopet står för att man satsar på förhållandet och vill signalera detta till omvärlden. Även om artiklarna har några år på nacken tror vi att den bild de ger av svenskarnas inställning till äktenskapet och bröllopet fortfarande är giltig. Intressant att påpeka är att även om Trost till viss del håller med, verkar han mer mena att människor idag gifter sig på grund av att det är en tradition. Kanske har de båda rätt?

Vi har inte funnit några siffror på hur gammal man är när man gifter sig i Sverige idag, men Christoffersen (1999) menar att man idag gifter sig tidigare än man gjorde förr. Detta beror både på att föräldrar idag inte har ekonomisk och social kontroll över sina vuxna barn, men även för att det inte krävs att man samlat ett stort kapital innan man gifter sig. Par som gifter sig idag är även mer åldershomogena, förr kunde det vara stor skillnad i ålder mellan brudgum och brud.

Skilsmässor är idag mycket vanligare än förr. För hundra år sedan förekom det knappast några skilsmässor, varken lagstiftningen eller samhällssystemet inbjöd till detta. Sedan dess har både samhällssyn och lagstiftning förändrats. Av paren som skiljer sig så har cirka hälften varit gifta mindre än 10 år, det är många som skiljer sig redan tre-fyra år efter giftermålet. Hur många av samboparen som väljer att separera vet man inte då dessa ej är tvingade att registrera sig (Trost 1993). År 2000 skiljde sig 21 502 par i Sverige (SCB).

Barnafödande idag

Trost (1993) menar att de allra flesta människor vill ha barn. Det finns de som förklarar detta med att vi styrs av en drift att vilja ha barn, andra menar att det är socialt betingat. Det finns förväntningar på oss ifrån samhället att skaffa barn vid en speciell period i livet. Detta är normer som inpräglas i oss redan under barndomen på många olika vis. Ett exempel på detta är, enligt Trost (s 33), de frågor som vuxna brukar ställa till barn; *"Hur många barn skall du ha när du blir stor?"*, de frågar inte *"Skall du ha några barn när du blir stor?"*. Vi själva kommer ihåg en lek som mestadels små flickor brukar leka. Man ska ha handen full med småsten, säga *"Hur många barn ska jag ha när jag blir stor?"* och sedan kasta upp stenarna i luften, vända på handen och se hur många som landar på handens baksida. Denna lek verkar vandra från generation till generation.

Förr fanns det en stark koppling mellan att gifta sig och att få barn strax (helst nio månader) efter bröllopet. I dagens samhälle har detta förändrats, kvinnor (och män) uppskjuter idag barnafödandet till högre ålder än tidigare. År 1975 hade hälften av alla nyfödda en mamma som var 24 år eller äldre, år 1999 var mamman 28 år eller äldre (Barnombudsmannen 2001). Historisk sett så går utvecklingen mot allt högre födselålder men de har än inte nått de höga siffror man kan se runt industrialismen. Medelålder på en förstföderska var då 32 år, detta berodde både på att man gifte sig sent men även för att man väntade tills man fått ett jobb och kunde försörja sig själv och en familj. Genomsnittsålder på en nybliven pappa i Danmark är 31,8 år. Man kan se en parallell utveckling för kvinnor och män. De sena födslarna idag beror på liknande omständigheter som under industrialismen, man vill vara ekonomiskt och socialt trygg så man utbildar sig längre (Christoffersen 1999).

I Sverige föds i genomsnitt 1,57 barn per kvinna (siffror för 2001, SCB), detta är lågt men ändå högre än många europeiska länder. Detta förklarar Jensen (1999) med att flest barn föds i länder där äktenskapet har en svag ställning och minst där äktenskapet är starkt, eftersom människor där väntar med att få barn tills de har gift sig.

Tidigare forskning

Gunilla Halldéns forskade under åren 1989-1996 kring barnperspektivet på familj, kvinnlighet och manlighet. Resultatet har redovisats i ett flertal artiklar men kanske främst i boken *Barnet och boet* (2001). Halldén fann vissa skillnader mellan flickor och pojkar, flickorna skrev mer om relationer/omsorg och skrev längre berättelser än pojkarna. Hos flickorna förekom konflikter i större utsträckning än hos pojkarna och det var oftast mamman i familjen som löste konflikten eller fattade beslut. I pojkarnas berättelser saknades en stark vuxen beslutsfattare och de dominerades mer av beskrivningar av utflykter och inköp av kapitalvaror som till exempel en dator. Av de undersökta 13-14 åringarna (141 st) svarar majoriteten att de kommer att leva i en familj med barn, ca 70 % av pojkarna och ännu fler av flickorna (Halldén anger ingen exakt siffra). Flickorna skildrade oftare en gemenskap med familjen medan hälften av pojkarna skildrar en gemenskap delad mellan familj och vänner/arbetskamrater.

Jan Trost presenterar i sin bok *Familjen i Sverige* en studie på ett slumpmässigt urval av 1500 svenskar i åldern 20-29 år gjord 1989. Enligt studien fanns det en stor variation mellan vilka man räknade som sin familj, mycket talade för att många människor inte begränsade sig till hushåll, blodsband och giftermål eller samboende när de tänkte på sin familj.

Han undersökte bland annat hur vi använder ordet familj. Ett antal grupper räknades upp och respondenterna fick säga om de ansåg dem vara familjer eller ej. Resultatet blev;

- *Alla ansåg att ett gift par med ett barn var en familj.*
- *Nästan alla ansåg att ett sambo-par med ett barn var en familj.*
- *Tre fjärdedelar ansåg att ett gift par utan barn var en familj, men bara 60 % ansåg att ett sambo-par utan barn vara en familj.*
- *En tredjedel ansåg att en förälder och ett barn är en familj även om de två inte bor tillsammans –eller man kan säga att två tredjedelar ansåg dem inte vara en familj.*
- *Ungefär var tredje ansåg att ett samkönat manligt par som sambor är en familj –återstående två av tre ansåg dem inte vara en familj. (Trost 1993, s 18)*

Den enda enighet som framkom var att en familj består av en mamma, pappa och barn som bor ihop. I övrigt finns ingen större överensstämmelse och Trost avslutar det hela med att det är; *”Konstigt att vi ändå förstår varandra så pass bra som vi gör” (1993, s 18)*

Redogörelse av undersökning

Populationen

Antalet elever som svarat på enkäterna är 56, fördelade på 29 i L och 27 i S. Den sammanlagda könsfördelningen enligt våra observationer i klassrummen är 28 flickor och 28 pojkar, dock har vi andra siffror i vår enkät då nio elever missat att ange kön. Detta gör att det i vår fortsatta framställning kommer att finnas 26 flickor, 21 pojkar och nio personer utan kön. Det var ingen av eleverna som avstod ifrån att svara på enkäten, däremot har en del av dem valt att inte svara på vissa frågor. Detta gör att bortfallet för enkäten som helhet är lika med noll, medan bortfallet gällande specifika frågor varierar och kommer att presenteras i redovisningen av respektive fråga.

44 av barnen bor med båda sina föräldrar, 6 bor med sin mamma, 2 med sin pappa, 2 bor växelvis med mamma/pappa och 2 har kryssat i ”annat”.

5 barn har svarat ja på frågan om de har en styvförälder och 44 har svarat nej, 7 barn har ej markerat något kryss.

54 av barnen har angett att de har syskon, 1 har svarat nej och 1 har inte svarat. När det gäller antalet syskon är vi osäkra på hur barnen tolkat denna fråga. Vi avsåg att de skulle skriva hur

många syskon de hade. Men ser man på antalet syskon som barnen uppgivit misstänker vi att de flesta svarat hur många syskon de är i familjen. Denna slutsats drar vi med tanke på dagens låga födelsetal per kvinna. Om vi gör antagandet att de räknat med sig själva i antalet syskon så är det vanligast att vara två syskon. Därefter kommer ensam barnen, tre syskon, fyra syskon och på delad sista plats 5 och 6 syskon.

28 av barnen bodde på landet, 1 i by och 26 i storstad, bortfall 1.

27 barn anger att de är religiösa och 23 har svarat nej. 6 har avstått från att svara. Vi gjorde ingen skillnad på vilken religion barnen tillhörde, då det är vår uppfattning att de flesta religioner helst ser att sexuella relationer sker inom äktenskapet. Denna fråga hade vissa barn svårt att svara på, vi fick flera frågor om vad som menades med religiös/troende. Det var en stor del barn som svarade ja på frågan, problemet är att vi inte vet efter vilka kriterier barnen anser sig vara religiösa. Det enda vi kan konstatera är att dessa 27 barn anser, efter sina mått, att de är religiösa.

De flesta barnen (36) har föräldrar som båda är födda i Sverige. 8 har en förälder som är född i ett annat land och 10 av barnen har föräldrar som båda är födda i ett annat land. 2 barn har ej svarat på frågan. Vi funderade länge på om vi skulle ha med frågan om föräldrarnas bakgrund och hur vi i så fall skulle formulera den. Slutligen hittade vi en formulering i en undersökning som barnombudsmannen gjort på sin hemsida och vi bestämde oss för att låna den. Den kändes konkret och icke-värderande.

Populationen i vår undersökning är ej representativ för samtliga 12-13 åringar i Sverige och det var heller inte ett kriterium när vi valde klasserna. Bland barnen som deltog i vår undersökning finns fler barn som bor med båda sina biologiska föräldrar, fler som bor på landet och fler med invandrarbakgrund än vad som gäller för Sveriges samtliga 12-13 åringar.

Tillvägagångssätt vid analys

För att underlätta analysen grupperade vi barnens svar efter vissa nyckelord som vi sedan rangordnade för att se vilka ord eller begrepp som användes mest. Nyckelorden tog vi från barnens svar, de var inget vi ställt upp från början. Eftersom de flesta frågorna är öppna frågor har barnen ibland skrivit mer än en sak, detta har lett till att summan på flera frågor blir mer än 56. Vi gjorde detta på samtliga frågor utom fråga 4 som är en ja/nej fråga. Detta sätt att

analysera kan innebära en viss risk för feltolkningar, det är vår tolkning som placerar in barnens svar i vissa grupper. Barnen själva hade kanske velat placera sina svar efter helt andra nyckelord. Det finns även en risk för att vi, trots en noggrann genomgång, har tolkat svar anorlunda och placerat liknande svar i olika kategorier. Under arbetets gång framstod även nya nyckelord som vi inte kommit på ifrån början. Vi försökte vara öppna för tolkningar samtidigt som vi var tvungna att komprimera materialet.

Först lade vi ihop alla barnens svar för att få en totalbild (gäller även fråga 4). Sedan försökte vi se om det fanns några skillnader mellan exempelvis klasserna eller kön genom att dela upp svaren. Både den totala svarsbilden och den uppdelade diskuterade vi sedan för att försöka hitta förklaringar till barnens svar och eventuella skillnader. Till vår hjälp hade vi både vår egen kunskap och den litteratur vi läst i samband med undersökningen.

Resultat

Vi har valt att redovisa vår primärdata fråga för fråga, först presenteras själva frågan, sedan en redogörelse för svaren, därefter en analys och våra tolkningar av barnens olika svar.

Eftersom undersökningen är gjord på endast 56 personer ansåg vi det missvisande att omvandla resultaten till procent. I bortfallen har vi räknat in både dem som inte svarat och de som gett ett ofullständigt svar. I de fall vi funnit skillnader mellan skolorna kommer vi att använda beteckningarna L för landsbygdsskola och S för storstadsskola. De faktorer som vi kunde se störst skillnader på var kön och skola. De andra faktorerna rörande boende, familjeförhållanden, religion etc. gav inga eller små utslag och vi kommer därför inte redogöra för dem eller analysera dem.

Vi valde att i resultatredovisningen citera barnen direkt, det vill säga utan att redigera deras språk eller korrigera stavfel. Halldén diskuterar detta i sin bok och menar att om barns stavfel etc. får vara kvar romantiserar man barnens uttalanden. Det kan uppfattas som att vuxna roar sig på barnens bekostnad och stavfel tar uppmärksamhet ifrån innehållet. Å andra sidan är det rimligt att förvänta sig att barn skriver ganska tråkigt, de har oftast inga kreativa ambitioner och att då låta misstag vara kvar skapar en närhet till barnet samtidigt som man ”lyfter” texten lite (Halldén 2001). Vi valde att använda oss av den sista metoden och har låtit barnens uttalanden vara på deras språk, både för att vi anser att det är deras rättighet och för att de ofta ut-

trycker sig så konkret att innehållet ej går förlorat. Att det gör uppsatsen lite roligare att läsa är bara en bonus.

Fråga 1

Tänk dig en familj (det behöver inte vara din egen). Beskriv hur den ser ut, vilka personer osv som finns.

1. mamma, pappa och två barn. (23)
2. mamma, pappa och barn (9)
3. mamma, pappa och tre barn (5)
4. utökad familj, det vill säga kärnfamilj plus till exempel mormor (4)
5. familjer kan se olika ut (3)
6. mamma, pappa och ett barn (2)
7. mamma, pappa och fem barn (1)

Bortfallet var 8 stycken.

Analys

Så många som 44 stycken har på denna fråga angett någon sorts kombination av två vuxna och något/några barn. Detta tolkar vi som att det är kärnfamiljen de flesta tänker på när de ska definiera begreppet familj. Detta stämmer väl överens med den litteratur vi läst och redovisat för ovan. Vi fann inga större skillnader när det gällde kön, boende, bakgrund etc.

De flesta av barnen i vår undersökning bor med båda sina föräldrar och det är därför troligt att de svarar utifrån egna erfarenheter. Men även de barn som enbart bor med sin mamma, pappa eller har svarat annat har beskrivit kärnfamiljer. Vad kan då detta bero på? Som vi tog upp innan föds de flesta barn i Sverige in i en familj med två föräldrar. Dessa barns första bild av familj är alltså två föräldrar och barn. Eftersom skilsmässofrekvensen är hög i Sverige kan det vara rimligt att anta att många av dessa barn kommer att uppleva en skilsmässa. Detta kan enligt våra tankar innebära att barnen blir medvetna om att det kan finnas andra familjeformer, men de kommer ihåg hur det var från början. Deras ursprungliga bild av familjen är att föräldrarna och barnen bodde tillsammans, och detta är den bild de flesta av oss bär med oss genom livet. Vi menar inte att kärnfamiljen är den ”naturliga” sammansättningen men det kan dock vara så att barnen uppfattat kärnfamiljen så. Även de barn som växt upp med enbart en förälder kanske i första hand tänker på kärnfamiljen utifrån en önskan att vara som andra barn.

Det är intressant att många av barnen (29) nämnt flera barn. Vi tolkar detta som att det är viktigt för barnen med syskon. Tyvärr har vi inte kunnat ställa följdfrågor, men om vi kopplar det till fråga 3 och 5 (Vad har man en familj till? Vad är bra med att ha en familj?) där många svarat att man har sällskap så kan vi ändå dra några slutsatser. Syskon innebär att man har någon att leka med och prata med.

Vi tittade även på hur barnen hade formulerat sina svar. 8 stycken hade använt orden ”det ska finnas” eller ”Jag tycker...”. Vi har tolkat detta som att dessa barn har en starkare åsikt eller snävare definition av familjebegreppet. Detta blev mycket intressant när vi upptäckte att det bara var flickor som använt dessa formuleringar. Vi funderade kring detta och undrar om inte detta kan kopplas till den forskning som menar att flickor tidigt socialiseras till att vara relationsinriktade. Rödström (1990) och Halldén (2001) redogör för forskning som visar att flickor är mer relations- och känsloriktade än pojkar. Pojkar brukar däremot vara mer inriktade på vad de kan göra. De organiserar sig ofta kring ett gemensamt intresse eller aktivitetsområde där innehållet blir viktigare än formerna. Flickorna uppfostras till att vilja bilda familj och har helt enkelt funderat mer kring detta än pojkarna. Flickorna har kanske börjat leka mamma-pappa-barn lekar tidigt och då utgått ifrån den klassiska kärnfamiljen. Vi vill dock inte lägga alldeles för stor vikt vid detta. Det är många fler flickor i vår undersökning som inte använt dessa formuleringar. Det är ändå intressant att inga pojkar uttryckt sig så.

Poängteras bör även att flertalet av barnen verkar, utifrån våra tolkningar av deras formuleringar, ha beskrivit ”riktiga” familjer. Detta kan bero på att barn i denna ålder helst tänker konkret, som vi beskrivit ovan. Ett exempel är då beskrivningen ”*Där finns tre barn och en mamma och en pappa. Pappan jobbar 125 procent och mamman jobbar 80 procent.*” Detta barn har även skrivit en kommentar om detta och att han tycker att pappan arbetar alldeles för mycket. Att arbete ses som ett hot mot familjen är något som beskrivs som ganska vanligt av Jørgensen (1999).

Fråga 2

Hur vet man att människorna i familjen hör ihop?

1. Relation (17)
2. Utseende/Lika varandra (11)
3. Samma bostad (10)
4. Man bara vet (6)
5. Man kan aldrig veta (5)
6. Efternamn (2)

Bortfall sju stycken.

Analys

Det var överraskande att så många noterat relationerna i familjen, att det är kärlek och omsorg mellan familjemedlemmarna som gör den till en familj. Exempel på formuleringar är *"dom är lika varandra och har en kärlek inombords som ingen kan beskriva"* (pojke) och *"Dom är gifta och tycker nästan lika."* (flicka).

Det var något fler flickor som använt sig av relationsord. Detta stämmer väl överens med det som vi skrev på föregående fråga. Vårt urval är dock så litet att vi inte vill dra för stora slutsatser av det. Det kan dock peka på att flickorna i vår undersökning är något mer relationsinriktade än pojkarna.

Lägger man ihop posterna utseende, bostad & efternamn så tänkte dock den största delen av barnen på konkreta saker. Detta beror antagligen på att barn i denna ålder fortfarande tänker mycket konkret. Att så många angett att man bor tillsammans kopplar vi till det Gubrium & Holstein (1990) skriver att för många är hemmet familjens naturliga miljö. Det är där man träffar sin familj, umgås och lever tillsammans. Att bara två stycken har nämnt att man har samma efternamn kan höra samman med att det idag blir allt vanligare att familjemedlemmar inte har samma efternamn. Efternamnet är kanske inte ett lika starkt tecken på familjetillhörighet för dessa barn som det var för människor förr eller är för vuxna. De flesta som nämnt något om utseendet har svarat att de liknar varandra, men vi fick även svaret *"DNA liknar den andra personen"* från en pojke som vi tycker tänkt till lite extra. En flicka har svarat *"Det kan man veta om barnen inte är adopterade"* och verkar först ha tänkt på utseendet men sedan kommit på att det faktiskt finns adopterade barn som inte alls är lika sina föräldrar.

11 stycken (posterna 4 & 5) har inte kunnat sätta fingret på vad det är som gör en familj till en familj. Uttalandet ”man bara vet” tyder på något känslomässigt och kanske undermedvetet band mellan människor, medan ”man kan aldrig veta” poängterar att det ändå finns en viss osäkerhet. Dessa 11 skiljer sig kanske inte så mycket ifrån svenska folket i allmänhet. Enligt den sociala definitionen på familj är det ju upp till var och en att avgöra vem som är ens familj.

Fråga 3

Vad har man en familj till?

1. stöd/hjälp (18)
2. kärlek (11)
3. trygghet (9)
4. sällskap (8)
5. bostad (3)
6. allt (2)
7. att leva med, växa upp och utvecklas (2)
8. uppfostran (1)

Bortfall 13 stycken.

Analys

På denna fråga hade vi det största bortfallet. Vi tror att detta kan bero på att frågan är rätt så abstrakt, en hel del barn ställde frågor om den. Fråga 5 och 6 som var liknande men mer konkreta hade ett mindre bortfall.

Det är de känslomässiga begreppen som är i majoritet, stöd och kärlek är viktigare för barnen än till exempel bostad och uppfostran. Vi hoppas att svaren betyder att de barn vi träffat har det så hemma, men det kan såklart även betyda att de beskriver något de saknar. Exempel på svar är ”till att stötta en vid vissa tillfällen och säga till om man slarvar och hjälper en komma in på livet” (pojke) och ”Man har det för att ha sällskap hela tiden och man har någon som älskar en.” (pojke).

Det är annars något fler flickor än pojkar som använder orden kärlek och trygghet, men när det gäller orden stöd/hjälp ligger de nästan lika. Det är något fler pojkar som använt uttrycket sällskap. Detta kan förklaras med samma argument som vi använt på föregående frågor, det verkar som om flickorna är mer relationsinriktade, å andra sidan är sällskap också ett uttryck för relation.

Svaret ”att leva med, växa upp och utvecklas” får oss att undra om de barnen precis läst Barnkonventionen, det stämmer nämligen väl överens med de ord som används där.

Vi tycker att det är intressant att endast ett barn nämnt uppfostran, hade vi frågat vuxna anar vi att vi hade fått fler svar av den typen. Detta har vi inga faktiska belägg för men barnuppfostran är ett väldigt populärt ämne i diskussionsprogram och i tidningar, det verkar även leda till en del prestationsångest hos föräldrar. Enligt barnen i vår undersökning räcker det om föräldrarna älskar och stöttar sina barn, detta kanske kan få föräldrar att slappna av lite.

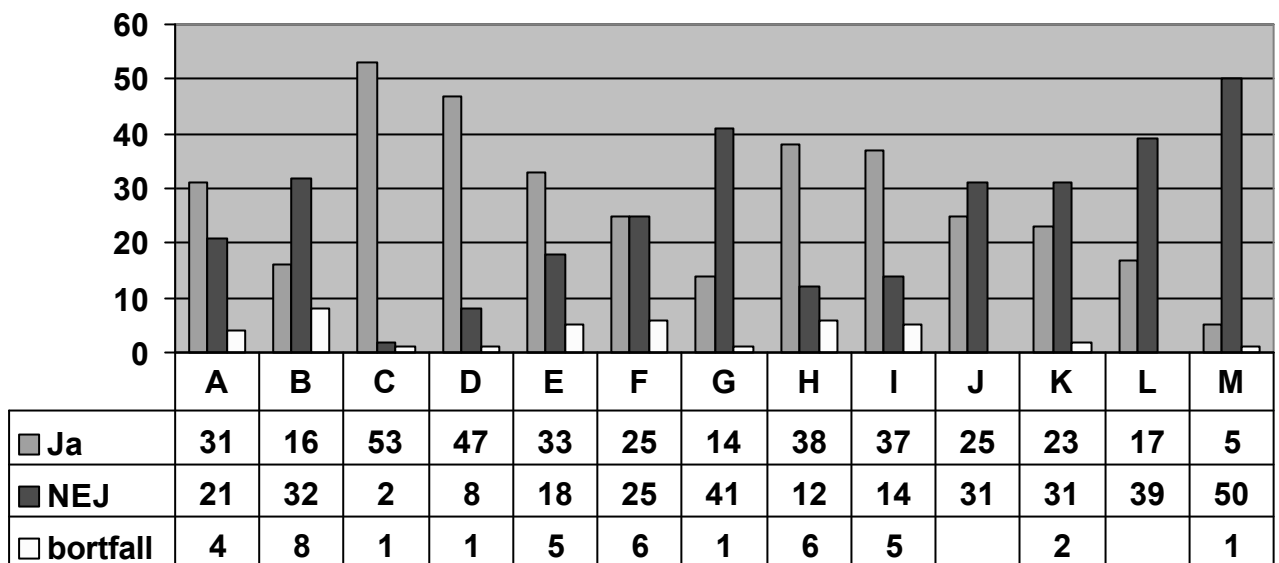
Fråga 4

Vilka av de här grupperna tycker du stämmer in på begreppet familj? Sätt kryss i Ja-rutan för de du tycker är en familj och sätt även kryss för om du känner någon som lever så.

Frågan består av 13 delfrågor, A-M, som svarsalternativ kan man välja att sätta ett kryss för antingen Ja eller Nej. Dessutom kan man i en tredje kolumn kryssa i om man känner någon som lever på detta sätt. Tyvärr var det en hel del av barnen som missförstod hur de skulle göra, de verkar ha trott att de bara fick sätta ett kryss per delfråga. Detta visade sig genom att vi fått in en hel del svar där enbart ”känner”-rutan är ifylld. Detta ledde dels till att vi bestämde oss för att ta bort alternativet ”känner någon” i analysen av resultatet och dels till att bortfallet på vissa delfrågor blev stort. Bortfallet på frågorna består alltså både av att de inte svarat och att krysset var felplacerat.

Vi börjar med en snabb genomgång av resultatet fråga för fråga för att sedan göra jämförelser. I vår presentation av delfrågorna och resultatet så utgår vi ifrån vår tolkning av frågorna, vi vill reservera oss för att de är möjligt att barnen tolkat våra formuleringar på annat sätt.

I diagrammet nedan visar vi hur den totala populationen svarade, det vill säga alla de 56 barnen. För att ni ska slippa bläddra till bilagan redogör vi kort för frågorna efter diagrammet.

- Fråga **A** beskriver ett gift par och fråga **B** ett sambo par. Enligt barnen är det dock bara det gifta paret som bör anses vara familj.
- **C** beskriver den typiska kärnfamiljen och har även fått flest Ja av barnen. Det är två barn som svarat Nej och detta kan vi inte förklara. Det hade varit intressant att höra deras tankar om detta.
- **D** beskriver en pappa med två barn och är den som fått näst flest Ja.
- Frågorna **E**, **F** och **G** hör ihop. **E** beskriver en flicka med skiljda föräldrar som bor med sin mamma. De anses också vara en familj av barnen. I fråga **F** undrar vi om flickan och hennes pappa är familj, och där är det lika många som svarat Ja som svarat Nej. I fråga **G** undrar vi om de skiljda föräldrarna är familj och där svara de flesta Nej.
- **H** beskriver en familj där pappan är avliden. De flesta av barnen anser att de är en familj.
- Fråga **I** beskriver den typiska styvfamiljen som av de flesta barnen säger är en familj.
- I fråga **J** undrar vi om morföräldrar som man inte bor tillsammans med är familj, och de flesta svarar Nej på detta. En med kommentaren ”släkt”.
- **K** beskriver ett lesbiskt par med barn och de flesta tycker inte att det är en familj. Ett barn har påpekat att det är onaturligt med homosexuella och att det är sjukt.
- **L** beskriver hur en pojke flyttat hem till sin kompis och vi undrar om de är en familj. De flesta barn säger Nej.

- Slutligen i fråga **M** undrar vi om tre kompisar som bor ihop kan ses som en familj men det tycker inte barnen.

Analys

De som fått flest Ja är; kärnfamilj (**C**), pappa med två barn (**D**), familjen med avlidna pappa (**H**), styvfamilj (**I**) och sist familjen med de skiljda föräldrarna (**E**). Vi undrade lite kring skillnaden mellan **D**, **E** och **H**. Enligt vår testgrupp som också svarade Ja på **H**, berodde detta på att det inte var någons fel att pappan gått bort. Vi tolkar det som att barnen i vår undersökning i högre grad anser att en förälder och barn är familj, om anledning är att det bara finns en förälder. Är föräldrarna skiljda så finns fortfarande den andra föräldern och då handlar det om en familj som gått ”sönder” i barnens synsätt.

Att barnen gör skillnad mellan sambo och ett gift par stämmer överens med den bild vi fått av svenskarnas åsikter om dessa två former idag. Jämför man med det som Trost skriver och artiklarna i Ottar som vi redovisat för tidigare, anser många att ett gift par är något mer än ett sambopar, det är mer på allvar. Detta kommer igen i senare frågor (fråga 8 och 9).

När det gäller delfråga **F** så är det intressant att svaren är exakt jämnt fördelade på Ja och Nej. Vi tror att de som har positiva erfarenheter, antingen personlig eller genom en kompis, av detta har svarat Ja medan de som har dåliga erfarenheter har svarat Nej. Om man gör en jämförelse med Trosts undersökning (1993) så är det fler i vår undersökning som säger Ja. 33 % av de vuxna i Trosts undersökning säger Ja. En anledning till detta kan vara att barnen själva har större erfarenheter av denna form av familj, än de vuxna som svarat på frågan i slutet av 1980-talet.

Fråga **G** har de flesta svarat Nej på. Vi fick även en del kommentarer, en flicka kommenterar sitt Nej med ”*Lite pga av deras barn*”. En annan flicka har inte svarat alls utan ger följande kommentar ”*De har en familj de är inte.*” Det är dock 14 barn som svarat Ja, detta kan knytas till Trost (1993). Han menar att ett skilt föräldrapar mycket väl kan ses som en enhet ur barnets perspektiv, även om dessa inte lever samman så är de fortfarande föräldrar tillsammans.

Majoriteten av barnen har svarat Nej på fråga **J**. Trost (1993) skriver att hur ofta man träffar någon påverkar om de räknas som familj eller inte. Gubrium & Holstein (1990) tar också upp detta, långvarighet och inte för lång tid mellan kontakterna, är en viktig faktor för familje-

känsla. I ett samhälle där både föräldrarna och mor/farföräldrar arbetar, har kanske inte barn möjlighet att träffa sina mor/farföräldrar så mycket som de hade velat. Det är också vanligare idag att man bor längre ifrån varandra. Ett barn har skrivit kommentaren ”*släkt*” på denna fråga. Det är möjligt att fler barn har resonerat så, att de svarat Nej på frågan behöver inte betyda att relationen till mor/farföräldrar är dålig.

K har de flesta av barnen sagt Nej till. Ett barn kommenterade ”*det är fel att homosexuella ska få ha barn över huvu taget för barnets bästa det är sjukt att vara det Jag tror att det är en sjukdom.*”. Det är dock fler som sagt Ja i vår undersökning än i Trosts (1993) undersökning bland vuxna. Dagens generationsklyfta medför att yngre inte ärver åsikter på samma sätt som för. Det är lättare att frigöra sig. Traditionella mönster förändras snabbt i barns och ungas sociala värld (Frones 1999).

Det är intressant att de två sista (**L** och **M**) inte ses som familj av flertalet av barnen. Vi funderade kring att det kanske är senare, i tonåren och som vuxen, som man börjar bedöma familjen efter kvalitén på relationerna. Gubrium och Holstein (1990) skriver att om relationerna är bra kan andra människor få familjestämpel. Detta är kanske en sorts tänkande som barnen i vår undersökning inte lagt sig till med än. För dem är familjen något självklart och de har inte börjat ifrågasätta den eller relationerna mellan medlemmarna. Därför kan de inte heller se att andra människor kan vara lika viktiga och lika mycket familj som deras ursprungsfamiljer.

Fråga 5

Vad är bra med att ha en familj?

1. Stöd/hjälp (21)
2. Sällskap (11)
3. Trygghet (10)
4. Kärlek (9)
5. Lita på (5)
6. Bostad (2)
7. Må bättre (1)

Bortfall 6 st.

Analys

Denna fråga liknar fråga 3 både till formen och resultatet. Men vi hade ett klart mindre bortfall. Kanske är detta på grund av att denna fråga är mer konkret

Rangordningen är liknande om än inte exakt samma som i fråga 3, kärlek och sällskap har bytt plats. Eftersom detta är en mer konkret fråga kan detta ha lett till att fler av barnen har tänkt på mer konkreta saker.

Vi funderade på om inte trygghet och lita på kan innebära samma sak. Läger man ihop de två posterna så hamnar de på plats två, före sällskap. I så fall är det främst stöd/hjälp och trygghet/lita på som är bra med en familj, vilka på sätt och vis också kan ses som samma sak. 36 barn av 56 verkar alltså mena att det bästa med familjen är att den är pålitlig, att den ställer upp och hjälper en när man behöver det. Det vill säga att familjen fungerar som en trygg bas för barnet. Detta är en av de funktioner som både Gubrium & Holstein (1990) och Jorgensen (1999) ser som grundläggande för familjer.

Kategorin sällskap kan även den tolkas på liknande sätt, barnen tycker det är bra att det finns någon att umgås och prata med. Familjen innebär att det alltid finns någon att göra något med, man behöver inte vara ensam. En pojke beskriver det just så: *”En familj kan vara bra att ha när man är ensam.”*

Det är klart fler i L som svarat hjälp/stöd och klart fler i S som svarat kärlek. Kan det vara ordvalen som är olika bara, att de egentligen menar samma sak? Vi kan bara spekulera, familjer på landet handlar kanske mer om samarbete än familjer i storstaden. Barnen får tidigt lära sig att hjälpa till på gården. Kanske är storstadsbarnens föräldrar mer stressade och hinner inte hjälpa sina barn så mycket med till exempel läxor, men visar istället sin kärlek genom att säga det. Därför tänker landsbygdsbarnen på hjälp/stöd, men storstadsbarnen tänker på ordet älska.

Men ser vi på faktorn kön kan vi inte klart se några skillnader på denna fråga. Även pojkarna använder ord som älska och detta talar emot att de skulle vara mindre relationsinriktade än flickorna. Här skiljer sig alltså vår undersökning ifrån Halldén (2001) och Rödström (1990).

Fråga 6

Vad är dåligt med att ha en familj?

1. finns inget dåligt (21)
2. bråk (13)
3. hindrar (5)
4. lever nära inpå varandra (4)
5. ansträngd ekonomi (2)
6. skilsmässa (2)
7. tjat (1)
8. många barn (1)
9. ej tillgång till båda föräldrarna (1)

Bortfallet var 11.

Analys

Som vi sett ovan så var det 21 barn som svarade att det inte fanns något dåligt med att ha en familj. En positiv tolkning av detta är att de inte kommit på något negativt med att ha en familj. Det kan också vara så att frågan är känslig och att man hellre väljer att svara inget än att behöva lämna ut det man tycker är dåligt. Det kan upplevas jobbigt att behöva ifrågasätta sin familj och relationer. Detta kan även förklara det stora bortfallet (11) på denna fråga. Vi har funderat på om det kan ha att göra med att barnen inte har kunnat komma på något dåligt med en familj eller om de upplevt frågan så känslig, att de avstått från att svara.

Vi fann skillnader mellan de olika klasserna i deras sätt att svara. Det var fler barn i S som svarade ”inget” än i L. Detta kan bero på de anledningar som vi tog upp ovan men även att barnen i S tog sig mindre tid att svara på enkäten än vad man gjorde i L. Barnen i L tog sig tid att tänka och kom därför på flera saker som kan vara dåligt med en familj. Totalt har L gett ett mer varierande svar på denna fråga i jämförelse med S.

Som post 2 nämner barnen ”bråk” i familjen och mellan familjemedlemmarna, detta är inget konstigt eftersom ”bråk” förekommer i familjer. Även här fann vi skillnader mellan klasserna. Det är fler i L än i S som svarat ”bråk”. Vi undrar om det kan vara så att barnen i L och S har olika definitioner av begreppet bråk. Vi upplevde vid vårt besök att klimatet i S var betydligt tuffare än det som rådde i L, detta kan ha betydelse när barnen definierar bråk. Exempelvis

skulle det kunna innebära att barnen i S inte tycker att det är bråk när de kallar mamma för dum och slänger igen dörren efter sig, medan man i L definierar detta som bråk.

Vi fann en skillnad mellan vad pojkar och flickor svarat även på denna post. Det var övervägande flickor, 10 av 13, som svarat att bråk var det sämsta med att ha en familj. En möjlig förklaring till detta kan vara att pojkar och flickor ser olika på bråk. Som vi nämnt tidigare sägs det att flickor i högre grad än pojkarna är fokuserade på sådant som har med känslor och relationer att göra. Detta kan göra att de oftare/tidigare än pojkar uppfattar att det finns ovänskap mellan några i familjen. Det är också möjligt att fler flickor än pojkar nått puberteten. Puberteten handlar till stor del om identitetssökande och frigörelse, en frigörelse som kan orsaka bråk mellan barnet och föräldrarna.

Under post tre har vi med fem barn som skriver att de upplever att familjen hindrar dem. Till exempel genom att föräldrarna ger olika förbud, ”*dataförbud*” och ”*utgångsförbud*”, men också att de inte kan göra som de vill utan tvingas ta hänsyn till de andra medlemmarna i familjen. Det här upplever vi dock inte som något nytt fenomen, barn har troligen i alla tider känt sig begränsade av sina föräldrar. Föräldrarna har en maktposition gentemot barnet, samtidigt som en av föräldrarnas uppgift är att begränsa barns upplevelser för att skydda barnet mot saker som det inte är moget att hantera.

Fyra stycken under post 4 tycker att det kan vara jobbigt att alltid ha folk nära inpå, vi fick bland annat följande kommentar; ”*Att man lever så nära inpå varandra det kanske kan bli lite irriterande ibland*”. Gubrium & Holstein (1990) tar upp personligt utrymme som en faktor som påverkar relationerna i familjen. För lite utrymme leder till stress för individen och påfrestningar på relationerna.

Av de återstående posterna är det tjat, ekonomi, skilsmässa och många barn som nämns i L, vilka ej tas upp av något barn i S. Ett av barnen som nämner en ansträngd ekonomi skriver så här ”*Det finns ingenting som gör det speciellt dåligt att ha en familj, kanske att kostnaden att livnära en familj är ganska hög*”.

Ett barn i S tar upp att ej ha tillgång till båda föräldrarna som dåligt. Vi vet inte om detta barn tänkt på skilsmässoproblem, arbete som tar upp mycket av föräldrarnas tid eller något annat.

Fråga 7

När tycker du att man kan bilda en egen familj?

1. över 20 år (18)
2. mogen/vuxen (10)
3. när man känner för det (8)
4. kärlek (7)
5. har arbete (5)
6. över 18 år/myndig (5)
7. färdig med utbildning (3)
8. när man gift sig (3)
9. har egen bostad (2)
10. bott ihop ett tag (1)
11. aldrig för sent (1)

Bortfall: 1

Analys

Om vi slår ihop samtliga svar på denna fråga kommer vi fram till att de flesta av barnen anser att man ska vara över 20 år och ska känna sig mogen att bilda familj. Det framgår också att det är viktigt att man träffat den rätte och att det finns kärlek med i bilden. Det är inte så många av barnen som svarat att man ska vara färdig med sina studier, ha egen bostad och arbete. Vi funderade på om de som svarat mogen och över 20 har haft detta i tankarna. Så här skriver en flicka på sin enkät *"Man kan bilda familj när man tjänar egna pengar har en bostad och man vet att man hör ihop för alltid"*. En pojke skriver så här *"När man träffat en person som man vill leva med resten av livet. Man bör inte bilda familj före 25. För mällan 18-25 är det så kallade "unga" livet."* En pojke som svarat *"När man känner sig mogen för det ansvaret."* verkar verkligen tänkt efter. Barnens uppfattning om när man ska bilda familj verkar stämma väl överens med rådande normer som talar om att man ska vara färdig med studierna, ha arbete, ha bostad och träffat den rätte innan man "skaffar" barn. Christoffersen (1999) tar upp hur viktigt det är för människor med ekonomisk och social trygghet innan man får barn.

I L har man varit mer benägen att ange en specifik ålder när det är dags att bilda familj, medan man i S i större utsträckning svarat när man är mogen för det. I övrigt har man svarat relativt lika mellan de olika klasserna. Skillnaden mellan flickornas och pojkarnas svar är små. Den lilla skillnad som kan ses är att flickorna talar mer om kärlek och mognad, medan pojkarna är mer konkreta och anger en specifik ålder. Förklaringen till skillnader mellan könen är kanske, vilket nämnts tidigare, att flickor tänker mer på relationer.

Bortfallet till denna fråga var litet. Vi tolkar detta som att det är en lättare fråga att ta ställning till och barnen har helt klart åsikter om familjebildandet.

Fråga 8

Är det ok för två vuxna att bo tillsammans utan att vara gifta? Förklara hur du tänker.

Det är 46 av barnen som anser att det är okej att leva tillsammans utan att vara gifta, 2 har svarat nej. Bortfallet var 8.

Det är inte alla barn som givit en förklaring till hur de tänker, men de förklaringar vi fått har vi också delat upp i nyckelmeningar och rangordnat.

Förklaringar till svaret ok:

1. man kan älska varandra utan att behöva gifta sig (15)
2. man kanske vill leva ihop utan att gifta sig (6)
3. man vill prova att bo samman för att se om man passar ihop innan man gifter sig (5)
4. man kanske inte vill gifta sig (1)
5. det är något man bestämmer själv (1)

Vi fick en förklaring till svaret nej: *"en kan försvinna om man inte är gift"*.

Analys

Majoriteten av barnen tycker att det är ok att leva tillsammans utan att gifta sig. Detta är inget överraskande resultat, då det i dagens samhälle (vilket vi redovisat för innan) är accepterat med samboende. Det fanns ett barn i varje klass som ansåg att man måste vara gift för att kunna bo ihop.

Den vanligaste förklaringen i bägge klasserna till att det är ok att leva samman utan att vara gifta är att man kan älska varandra ändå. Vi är övertygade om att vi skulle få liknande svar ifrån vuxna om vi gått ut och frågat dem. En påpekar att det är något man bestämmer själv, vilket stämmer väl överens med det Lennér-Axelsson skriver om svenska attityder. En flicka skriver *"nej det tycker jag inte, man behöver väl inte låta prästen säga när man ska få skaffa barn."*

Fem av barnen beskriver samboendet som en prövotid innan man bestämmer sig för att gifta sig med varandra. Ett svar vi fick var *"Ja det är det vell. Man ska ju inte gifta sig om man är osäker på om man vill leva resten av sitt liv med någon som man inte känner"*. En flicka skriver så här; *"Jag tycker att det är ok för två människor att bo ihop utan att vara gifta för om de sen ska gifta sig kanske så vet man vad man sköter och inte sköter"*. Detta är en syn på samboende som delas av många i det svenska samhället (Trost 1993, Ottar nr1/1994).

Barnet som svarat att man ska vara gift för att annars kan en försvinna är en tanke som återkommer under nästa fråga och som vi valt att analysera där.

Utifrån vissa svar vi fått så märker vi att alla barn inte har tolkat denna fråga som vi tänkt oss. Vi har menat ett par som bor ihop under äktenskapsliknande former, men en del barn har tolkat det ordagrant, det vill säga som två vuxna vänner som bor ihop. Så här skriver till exempel en flicka; *"Det är klart! Om jag skulle flytta in med min kompis Karl och vi var tvungna att gifta oss vore det ju knäppt! Det är ungefär som att man skulle vara tvungen att gifta sig med en person bara för att man kanske ger en kram eller liknande till den."*. Detta kan bero på att hos barn i denna ålder är det fortfarande de konkreta tankeoperationerna som dominerar.

Det är betydligt fler som inte svarat på frågan i L jämfört med i S. Det skulle kunna vara så att det varit svårare för barnen i L att ta ställning i frågan eftersom samboende möjligen inte är lika vanligt på landet som i storstaden. De har inte kunnat svara på frågan eftersom de inte har någon personlig erfarenhet av vad det innebär.

Fråga 9

Tycker du att man bör vara gift innan man får barn? Förklara hur du tänker.

1. behöver ej vara gift (34)
2. bör vara gift (11).
3. bör vara det, men ej tvunget (4)
4. räcker att föräldrarna är förlovade (1)

Bortfall 8.

Inte heller till denna fråga har alla barn gett förklaringar, de vi fått har vi behandlat på samma sätt som under fråga 8.

Förklaringar till varför man ej behöver vara gift:

1. man kanske inte vill gifta sig (4)
2. man kan känna kärlek utan att gifta sig (3)
3. det är upp till var och en att bestämma (2)
4. man kanske inte vågar gifta sig (1)
5. man kanske skiljer sig om man är gift (1)

Förklaringar till varför man ska vara gift när man får barn:

1. om man inte är gift så kan den ena föräldern sticka (3)
2. känns mer rätt att vara gift (1)
3. annars kanske man blir mobbad (1)

Analys

De allra flesta av barnen anser att man inte måste vara gift för att få barn tillsammans. En flicka resonerar så här ”Nä de tycker jag inte...jag förstår inte varför man borde va gift egentligen...man kan ju skapa en familj i ella fall. ” En annan kommentar är ”nä För då hade inte m ånga fått barn” och detta sammanhang mellan kravet på giftermål och låga födselsiffror är precis vad Jensen (1999) beskriver.

Majoriteten är dock mindre än på förra frågan. Barnen tycks anse att det är viktigare att vara gift när man skaffar barn än när man "bara" bor tillsammans. Ett barn har svarat att *"det är liksom mer naturligt"* att vara gifta när man får barn och detta kan fortfarande sägas vara samhällets ledande syn på familjen. Denna syn nämns också på sätt och vis i följande kommentar från en flicka; *"Man behöver inte alls vara gifta innan man får barn men det är många som tycker att det passar när man ska få barn"*. Idag är det inte ovanligt att man gifter sig samtidigt som man döper sitt första barn.

Ett barn anser att det räcker med att vara förlovad när man "skaffar" barn ihop. Detta liknar det tankesätt som fanns förr om barn som föddes under trolovningsperioden och är även något som accepteras allmänt i samhället idag.

Barnens resonemang om varför inte behöver gifta sig liknar de förklaringar som gavs på föregående fråga. Det faktum att man kanske inte vill väger tungt, detsamma med att man faktiskt kan älska varandra ändå. Ett barn påpekar att man kanske inte vågar. Ett barn har svarat *"att man kanske skiljer sig om man är gift"*. Vi funderade länge på hur vi skulle tolka detta. Kanske har detta barn upplevt en skilsmässa och vet att det tar längre tid och krävs mer pappersarbete att skiljas när man är gift än när man är sambo, det är helt enkelt krångligare och bråkigare.

För att knyta an till föregående fråga där ett barn svarat att man ska var gifta när man lever tillsammans för annars kan en försvinna, så hittar vi liknande svar här där tre barn nämner att om man inte är gift så kan en av föräldrarna sticka. Så här skriver ett av dessa barn *"Ja det tycker jag. De är ju inte kul för barnen att veta att deras pappa eller mamma kan lämna varandr när som helst"*. Vi tolkar detta som att dessa barn tror att äktenskapet är en försäkran om att föräldrarna verkligen kommer att leva ihop resten av livet och att denna säkerhet ej finns i samboendet. Detta är dock en tro som inte delas av alla i undersökningen, så här skriver en flicka; *"Det tycker jag inte! Det är ju inte direkt säkrare att skaffa barn då än innan man gift sig, det finns ju fortfarande en risk att man vill skiljas åt och gå olika vägar"*.

Vi blev lite fundersamma på det svar som vi fick av en pojke gällande att man kan bli mobbad om ens föräldrar inte var gifta. Detta är i dagens samhälle en accepterad familjekonstellation. Vi kan inte förklara detta, vi trodde detta var en syn som var försvunnen.

Åtta barn har valt att ej svara på denna fråga och vi undrar om det kan vara så att det är så pass vanligt idag att man inte är gift, att barnen inte har ifrågasatt detta tidigare. De har aldrig funderat kring detta och har därför haft svårt för att svara på frågan.

Slutsats & Sammanfattning

Vi ska nu försöka samla ihop vårt material och våra tankar. För att underlätta för oss själva och er så gör vi detta utifrån våra frågeställningar.

Hur ser barn på begreppet familj?

Vår slutsats är att barnen anammat den biologiska och juridiska och till viss del den sociala definitionen såsom vi beskrivit dem. I första hand tänker de på den typiska kärnfamiljen, men ställda inför olika beskrivningar så accepterar de flera andra familjeformer. Det var intressant att se att de former som är ovanligast (fråga 4 L-M) inte accepteras av majoriteten bland barnen. Inte än i alla fall, vi har en idé om att detta kommer att ändras när barnen blir äldre. Familjer knyts främst samman av relationer, yttre likheter och gemensam bostad. När det gäller familjens funktion räknar barnen upp en rad saker som de tycker är positiva. De primära är att familjen stöttar och älskar en, att den pålitlig och trygg. De negativa sakerna med familj är främst bråk och att barnen känner sig begränsade. Barnens svar stämmer i hög grad överens med den litteratur vi läst.

Hur traditionella eller moderna är de?

De flesta av barnen är moderna, på så sätt att de accepterar samboförhållanden och inte anser att det är tvunget att vara gift innan man får barn. Men det finns barn som håller fast vid traditionella tankegångar. Detta speglar hur det ser ut i Sverige i övrigt idag. Vi kan alltså säga att barnen i vår undersökning är precis lika moderna och traditionella som vuxna. Vad gäller familjebildning är det viktigare för barnen i vår undersökning med personlig mognad än med arbete, utbildning och bostad. Det är dock möjligt att de i mognad inkluderar dessa saker.

Hur påverkas de av sina egna erfarenheter och de normer som förmedlas via media?

Vi kan inte bevisa det med vår undersökning, men vi är övertygade om att barnens åsikter påverkas av deras erfarenheter. Det man känner till tycker man inte är konstigt. Tyvärr vet vi inte så mycket om barnens erfarenheter på detta område, vi vet inte hur deras vänner lever eller vad de får veta i skolan. Det enda vi vet är det vi insamlat om deras egen bakgrund och där har vi blivit varse att det är mycket som fattas. Vi vet till exempel att de flesta bor med båda

sina föräldrar, men vi vet inte om föräldrarna är gifta. Vi har ändå försökt att finna förklaringar i deras bakgrunder men vi vill påpeka att dessa bara är spekulationer. Exempel på kopplingar vi gjort är: barnen tänker i första hand på kärnfamiljer och detta kan bero på att de flesta i undersökningen bor med två föräldrar. Att fler barn på landsbygd svarat att det som är bra med familj är hjälp/stöd har vi också kopplat till deras egna erfarenheter av hur det är att bo på landet. För att ge bättre svar på denna fråga behövs en ny undersökning.

AVSLUTNING – SLUTDISKUSSION

Vi gjorde denna undersökning för att söka kunskap i hur barn ser på familjebegreppet. Vi hade en hel del frågor som vi ville få besvarade. De flesta anser vi att vi fått svar på, samtidigt som nya frågor väcktes. Vi är på det klara med att om vi gjort undersökningen idag så hade vi gjort mycket annorlunda. Framförallt hade vi formulerat frågorna i enkäten på ett annat sätt. Vi har lärt oss mycket om hur 12-åringar tänker och att man måste vara mycket konkret. Kanske är det egentligen inte möjligt att genomföra en bra enkätundersökning på denna grupp, utan en annan form av undersökning hade kanske varit bättre.

Vårt urval är alltför litet för att vi egentligen ska dra några slutsatser. Vårt mål var inte att genomföra en representativ undersökning, det vi kommit fram till är inte giltigt på någon annan än de barn vi undersökt. Skillnaderna mellan kön och landsbygd/storstad är även de alltför små för att vi ska kunna dra några slutsatser. Vi har ändå försökt att se på orsaker och anledningar till skillnader men det ska mer ses som spekulationer än som påstående om faktiska förhållanden. De kanske mer kan användas för att reta tanken, mer som diskussionsunderlag än som fakta. Det kan även finnas mer att hämta i materialet som kanske hade varit intressant att analysera men som vi har missat.

Vi funderade på om frågorna har satt igång något hos barnen och hur vi skulle hantera det. Vi fick intrycket att båda lärarna bryr sig om sina elever och var öppna för diskussioner, vi uppmuntrade diskussion efter vårt besök genom att lämna kvar frågorna hos läraren. Vid vårt besök i skolorna lovade vi barnen att skicka en kopia av uppsatsen. Vi har senare funderat på hur de barn som inte svarat som majoriteten kommer att reagera på resultaten. Vi kom överens om att skicka med ett brev till lärarna där vi påpekar detta. Vi kommer föreslå att de går igenom resultaten med barnen och förklarar att detta bara är en liten undersökning som inte är

detsamma som ”sanning”. Det slog oss även att denna lilla text om vår undran kan sätta igång tankar hos barnen. Var de inte oroliga innan så blir de kanske det av detta?

Det som vi funnit speciellt tänkvärt i vår undersökning är att barnen visat på en viss oro inför samboende. Kanske kommer vi kallas reaktionära och konservativa, men dessa barn verkar föredra att föräldrarna är gifta. Deras inställning är att äktenskap är tryggare och mer ”familjigt”. Hur kommer det sig att det är så stor skillnad mellan gifta par och sambo för vissa barn? Vi ställer oss tveksamma till att barnen känner till att det är 6 månaders betänketid innan man skiljer sig. Vi drar därför slutsatsen att barnen av någon anledning känner sig mer säkra om föräldrarna är gifta, för att då har föräldrarna visat att de har bestämt sig. Kan man då säga att det är i dessa barns bästa att föräldrarna gifter sig?

Våra egna tankar om familj har så klart påverkat hela arbetet, vi tror att familj är en social konstruktion och är välvilligt inställda till alla olika former vi kan komma på. Vi tror nämligen inte att familj är något biologiskt betingat fenomen, förutom det lilla faktum att det än så länge krävs en man och en kvinna för att skapa ett barn. Men kärnfamiljen ligger enligt vår åsikt inte i generna. Trots denna åsikt upptäckte vi under arbetets gång att vi själva glufsats i oss denna ideologi med hull och hår. Tja, ingen är perfekt!

Vi har gjort denna undersökning på barn och det är väl inte mer än rätt att ett av dem ska få sista ordet och på något sätt sammanfatta resultatet av vår undersökning. *”Det är svårt att beskriva en familj kan ju se ut hur som helst. Jag känner några vars föräldrar är skilda, men de är ju också en familj. Det är klart jag tror egentligen att alla barn innerst inne vill ha båda sina föräldrar. Det är vad jag tror.”*

Källförteckning

- Arnstberg, Karl-Olov (1994) "Hämnden" Ottar nr 1/1994
- Barnombudsmannen (1998) *Liten blir stor, Rapport från barnens myndighet*, Stockholm: Barnombudsmannen
- Barnombudsmannen (2001) *Upp till 18, fakta om barn och ungdom* Örebro: Barnombudsmannen, Statistiska centralbyrån, SCB-Tryck
- Christoffersen, Mogens Nygaard (1999) "Familiens udvikling - den danske model" i Dencik & Schultz Jørgensen (red) *Børn og familie i det postmoderne samfund*. Köpenhamn: Hans Reitzels förlag
- Frones, Ivar (1999) "Kamraterne og moderniteten" i Dencik & Schultz Jørgensen (red) *Børn og familie i det postmoderne samfund*. Köpenhamn: Hans Reitzels förlag
- Gubrium, J & Holstein, J (1990) *What is Family?* Mountain View: Mayfield Publishing Company
- Halldén, Gunilla (2001) *Barnet och boet* Stockholm: Författaren och Carlsson Bokförlag
- Halvorsen, Knut (1992) *Samhällsvetenskaplig metod* Lund: Studentlitteratur
- Hite, Shere (1994) *Hite rapporten om familjen*. Smedjebacken: Forum
- Jarlbro, Gunilla (1988) *Familj, massmedia och politik*. Lund: Studentlitteratur
- Jensen, An-Margritt (1999) "Børn i den skandinaviske samboerfamilie" i Dencik & Schultz Jørgensen (red) *Børn og familie i det postmoderne samfund*. Köpenhamn: Hans Reitzels förlag
- Lennér-Axelsson, Barbro (1994) "Vi bor i världens samlevnadslaboratorium". Ottar 1/1994
- Patel, Runs & Davidson, Bo (1994) *Forskningsmetodikens grunder*. Andra upplagen, Studentlitteratur, Lund
- Rödström, Monica (1990) *Barns utveckling 7-12 år*. Utbildningsförlaget Stockholm
- Schultz Jørgensen, Per (1999) "Familieliv i børnefamilien" i Dencik & Schultz Jørgensen (red) *Børn og familie i det postmoderne samfund*. Köpenhamn: Hans Reitzels förlag
- Sommer, Dion (1999) "Faderskap i den radikaliserade modernitet en undersøgelse av fader-spædbarn-relation" i Dencik & Schultz Jørgensen (red) *Børn og familie i det postmoderne samfund*. Köpenhamn: Hans Reitzels förlag
- Svensk Lag 2000. redaktörer; Lindblom & Nordback Iustus Förlag 2000
- Trost, Jan (1993) *Familjen i Sverige*. Liber Utbildning AB, Stockholm
- Trost, Jan (2001) *Enkätboken. 2:a upplagan*. Studentlitteratur, Lund

UD info (2000) *Mänskliga rättigheter – Konventionen om barnets rättigheter*. Norstedts Tryckeri, Stockholm.

Werner, Anita (1996) *Barn i TV-åldern*. Studentlitteratur, Lund

www.bo.se

<http://www.scb.se/statistik/be0101/Be0101tab8samdrag.asp>

1. Tänk dig en familj (det behöver inte vara din egen). Beskriv hur den ser ut, vilka personer osv som finns.

2. Hur vet man att människorna i familjen hör ihop?

3. Vad har man en familj till ?

4. Vilka av de här grupperna tycker du stämmer in på begreppet familj? Sätt kryss i Ja-rutan för de du tycker är en familj och sätt kryss även för om du känner någon som lever så.

	Ja	Nej	Jag känner någon som lever så
A) Anna & Anders är gifta men har inga barn. <u>Är de en familj?</u>	☐	☐	☐
B) Beata & Bengt bor tillsammans men har inga barn. <u>Är de en familj?</u>	☐	☐	☐
C) Karin och Staffan och deras dotter Linda bor tillsammans. <u>Är de en familj?</u>	☐	☐	☐
D) Anders och hans två barn Kajsa och Hugo bor tillsammans. <u>Är de en familj?</u>	☐	☐	☐
E) Cecilias föräldrar är skilda, Cecilia bor med sin mamma. <u>Är Cecilia och mamman en familj?</u>	☐	☐	☐
F) Cecilias pappa bor i en annan stad. <u>Är Cecilia och pappan en familj?</u>	☐	☐	☐
G) <u>Är Cecilias mamma och pappa en familj?</u>	☐	☐	☐
H) Helena bor tillsammans med sin mamma. Hennes pappa är död. <u>Är Helena, hennes mamma och pappa en familj?</u>	☐	☐	☐

I) Gunilla bor tillsammans med sin son Magnus och sin nye man Kalle.

Är Gunilla, Magnus och Kalle en familj?

J) Doris och Knut är mormor och morfar till Daniel men de bor inte tillsammans.

Är Daniel, mormor och morfar en familj?

K) Lena & Lisa är sambos och Lisas dotter Jenny bor hos dem.

Är Lena, Lisa & Jenny en familj?

L) Frans kompis Sven bor hos Frans och hans föräldrar.

Är Sven, Frans och Frans föräldrar en familj?

M) 20-åringarna Kajsa, Stefan & Bettan delar lägenhet.

Är de en familj?

5. Vad är bra med en att ha en familj?

6. Vad är dåligt med att ha en familj?

7. När tycker du att man kan bilda en egen familj?

8. Är det ok för två vuxna att bo tillsammans utan att vara gifta? Förklara hur du tänker.

9. Tycker du att man bör vara gift innan man får barn? Förklara hur du tänker.

10. Vilka är dina favoritprogram på TV? Räkna upp tre om du kan.

11. Vilka böcker läser du helst? Räkna upp tre om du kan.

12. Vilka är de tre senaste filmerna du sett på tv eller bio?

Ålder:

Kön:

Bor med:

båda föräldrar

båda föräldrar växelvis

bara pappa

bara mamma

annat

Styvförälder:

ja

nej

Syskon:

ja

nej

om ja, hur många?:

Boende:

i stad

i by

på landet

Religiös/troende:

ja

nej

Mina föräldrar är:

båda födda i Sverige

en född i Sverige och en född i ett annat land

båda födda i ett annat land

Annat som du vill tillägga: